

O'ZBEKISTON: ZAMONAVIY ILM-FAN VA TADQIQOT MASALALARI

XALQARO MUNOSABATLARNING O'ZBEKISTON TARAQQIYOTIGA TA'SIRI

Akramova Sakinabonu Raxmatulla qizi

International School of Finance Technology and Science Institute (ISFT)

Xalqaro munosabatlar 2-kurs talabasi

Gmail: @sakinabonu.akramova@mail.ru

Annotatsiya: Mazkur ilmiy maqolada xalqaro munosabatlarning O'zbekiston Respublikasi taraqqiyotiga ko'rsatayotgan siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy ta'siri kompleks tahlil qilinadi. Shuningdek, mamlakatning ko'p vektorli tashqi siyosati, xalqaro tashkilotlar bilan hamkorligi, investitsiya muhiti, mintaqaviy integratsiya jarayonlari va globallashtirish sharoitida yuzaga kelayotgan muammolar o'rganiladi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, xalqaro hamkorlik O'zbekistonning barqaror rivojlanishida hal qiluvchi omil ekani asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: xalqaro munosabatlar, tashqi siyosat, globalizatsiya, investitsiya, iqtisodiy hamkorlik, diplomatiya.

Kirish:

XXI asrda xalqaro munosabatlar har bir davlat taraqqiyotining muhim omiliga aylandi. Zamonaviy dunyoda siyosiy, iqtisodiy va madaniy jarayonlar tobora o'zaro bog'lanib bormoqda. Hech bir davlat xalqaro hamkorliksiz mustaqil rivojlana olmaydi. Shu sababli tashqi siyosat va xalqaro aloqalar davlat strategik rivojlanishining ajralmas qismiga aylandi. O'zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishganidan so'ng jahon hamjamiyatiga integratsiyalashish, ko'plab davlatlar bilan diplomatik aloqalar o'rnatish hamda xalqaro tashkilotlarga a'zo bo'lish orqali o'zining tashqi siyosiy yo'nalishini belgilab oldi. Bugungi kunda mamlakat ochiq, pragmatik va o'zaro manfaatli hamkorlik siyosatini olib bormoqda.

Mazkur maqolaning maqsadi — xalqaro munosabatlarning O'zbekiston taraqqiyotiga ta'sirini ilmiy jihatdan tahlil qilish va uning istiqbollari belgilashdan iborat.

Xalqaro munosabatlarning nazariy asoslari Xalqaro munosabatlar — bu davlatlar, xalqaro tashkilotlar va transmilliy subyektlar o'rtasidagi siyosiy, iqtisodiy, huquqiy va madaniy aloqalar tizimidir

Ilmiy adabiyotlarda xalqaro munosabatlarning quyidagi asosiy yo'nalishlari ajratiladi:

- siyosiy-diplomatik munosabatlar;
- iqtisodiy hamkorlik;

O'ZBEKISTON: ZAMONAVIY ILM-FAN VA TADQIQOT MASALALARI

- harbiy-xavfsizlik aloqalari;
- ijtimoiy-madaniy almashinuv;
- ilmiy-texnik hamkorlik.

Har bir davlat o'z milliy manfaatlarini himoya qilish uchun tashqi siyosat yuritadi. O'zbekiston tashqi siyosatining asosiy tamoyillari tinchlikparvarlik, o'zaro hurmat, tenglik va aralashmaslik prinsiplari asosida shakllangan.

O'zbekiston tashqi siyosatining shakllanish bosqichlari. Mustaqillikning dastlabki yillari 1991–2000-yillarda O'zbekiston xalqaro hamjamiyatda o'z o'rnini mustahkamlashga intildi. BMTga a'zo bo'lish, diplomatik aloqalar o'rnatish va milliy xavfsizlikni ta'minlash asosiy vazifalar bo'ldi. Faol integratsiya davri 2000–2016-yillarda iqtisodiy hamkorlik va mintaqaviy aloqalarni rivojlantirishga e'tibor qaratildi. Energetika, transport va savdo sohalarida ko'plab loyihalar amalga oshirildi. Ochiq tashqi siyosat bosqichi So'nggi yillarda qo'shni davlatlar bilan munosabatlarni yaxshilash, savdo hajmini oshirish, investorlar uchun qulay sharoit yaratish siyosati olib borilmoqda. Bu davr “ochiq eshiklar siyosati” bilan tavsiflanadi. Xalqaro munosabatlarning iqtisodiy taraqqiyotga ta'siri Iqtisodiyot xalqaro hamkorlikning eng muhim sohasidir. O'zbekiston iqtisodiyotining rivojlanishi bevosita tashqi aloqalarga bog'liq. Xorijiy sarmoyalar sanoatni modernizatsiya qilish, yangi texnologiyalarni joriy etish va ish o'rinlari yaratishda muhim rol o'ynaydi. Energetika, kimyo, to'qimachilik, qishloq xo'jaligi va qurilish sohalarida yirik investitsiya loyihalari amalga oshirilmoqda. Eksport va import operatsiyalari mamlakat iqtisodiy o'sishini ta'minlaydi. O'zbekiston meva-sabzavot, to'qimachilik, rangli metall va sanoat mahsulotlarini eksport qilmoqda. Ilg'or davlatlar bilan hamkorlik innovatsion rivojlanishga xizmat qiladi. Raqamli iqtisodiyot, “yashil energetika” va zamonaviy ishlab chiqarish texnologiyalari joriy etilmoqda. Natijada yalpi ichki mahsulot o'sishi va aholi farovonligi oshmoqda.

Mintaqaviy xavfsizlikni ta'minlash O'zbekiston tashqi siyosatining ustuvor vazifasidir. Ijtimoiy-madaniy rivojlanishga ta'sir Xalqaro aloqalar ta'lim, fan va madaniyat sohasida katta imkoniyatlar yaratmoqda.

- Talabalar almashinuvi;
- xorijiy oliygohlar filiallari ochilishi;
- grant va stipendiyalar;
- turizm rivoji;

O'ZBEKISTON: ZAMONAVIY ILM-FAN VA TADQIQOT MASALALARI

- xalqaro festivallar va ko'rgazmalar.

Bu jarayonlar yoshlarning bilim saviyasini oshirib, milliy madaniyatni dunyoga tanitmoqda.

Shu bilan birga, xalqaro munosabatlarda ayrim salbiy omillar ham mavjud:

- jahon bozoridagi beqarorlik;
- tashqi iqtisodiy qaramlik xavfi;
- eksportning xomashyo yo'nalishida qolishi;
- global inqirozlar ta'siri;
- geosiyosiy raqobat.

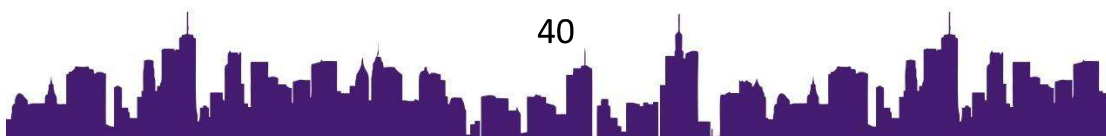
Ushbu muammolarni bartaraf etish uchun diversifikatsiya va innovatsion rivojlanish muhimdir.

Kelajakda quyidagi yo'nalishlarga e'tibor qaratish maqsadga muvofiq:

- yuqori qo'shilgan qiymatli mahsulotlar ishlab chiqarish;
- yangi investitsiya manbalarini jalb etish;
- raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish;
- yosh kadrlarni xalqaro standartlar asosida tayyorlash;
- mintaqaviy integratsiyani kuchaytirish;
- eksport geografiyasini kengaytirish.

Bu choralar O'zbekistonning global maydondagi raqobatbardoshligini oshiradi.

Globallashuv zamonaviy xalqaro munosabatlarning asosiy xususiyatlaridan biri bo'lib, u davlatlar o'rtasidagi iqtisodiy, siyosiy va madaniy aloqalarning chuqurlashuvi bilan tavsiflanadi. Ushbu jarayon O'zbekiston uchun ham yangi imkoniyatlar, ham muayyan xavflarni keltirib chiqarmoqda. Birinchi navbatda, globallashuv mamlakat iqtisodiyotining jahon bozoriga integratsiyalashuvini tezlashtirdi. Xorijiy kapitalning kirib kelishi, ilg'or texnologiyalarning joriy etilishi va xalqaro savdoning kengayishi iqtisodiy o'sish sur'atlarini oshirishga xizmat qilmoqda. Shu bilan birga, global raqobat kuchayishi milliy ishlab chiqaruvchilardan yuqori sifat va

O'ZBEKISTON: ZAMONAVIY ILM-FAN VA TADQIQOT MASALALARI

samaradorlikni talab etmoqda. Madaniy sohada esa xalqaro almashinuv millatlararo totuvlik, bag'rikenglik va madaniyatlararo muloqotni rivojlantirishga yordam bermoqda. Biroq milliy qadriyatlarni asrash va ma'naviy xavfsizlikni ta'minlash dolzarb vazifa bo'lib qolmoqda.

O'zbekiston bugungi kunda ko'plab nufuzli xalqaro va mintaqaviy tashkilotlar bilan faol hamkorlik olib bormoqda. Bu hamkorlik mamlakatning siyosiy barqarorligi va iqtisodiy taraqqiyotiga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Jumladan:

BMT – barqaror rivojlanish, inson huquqlari va ekologik xavfsizlik sohalarida dasturlar;

Shanxay hamkorlik tashkiloti (SHHT) – mintaqaviy xavfsizlik va iqtisodiy hamkorlik;

MDH – savdo-iqtisodiy aloqalarni mustahkamlash;

Islom hamkorlik tashkiloti (IHT) – investitsiya va madaniy aloqalar;

Jahon banki va Xalqaro valyuta jamg'armasi – moliyaviy islohotlarni qo'llab-quvvatlash.

Mazkur tashkilotlar bilan hamkorlik infratuzilma, ta'lim, sog'liqni saqlash va energetika sohalarida yirik loyihalarni amalga oshirish imkonini bermoqda.

Xalqaro munosabatlarda global, mintaqaviy va submintaqaviy darajalar. Xalqaro munosabatlar sub'ektlari. <<Kuchlar muvozanati>> qonuniyati. Davlatlar rivojlanishining ekstensiv va intensiv turlari. «Bufer davlatlar». Xalqaro va milliy xavfsizlik. Davlatlar tashqi siyosatlarining asosiy omillari (iqtisodiy, ilmiy-texnikaviy, madaniy, harbiy salohiyat).

Xalqaro munosabatlar tizimining zamonaviy tuzilishi: siyosiy, iqtisodiy, mafkuraviy, madaniy va harbiy yo'nalishlari. Xalqaro munosabatlarni modellashtirish g'oyasining ilgari surilishi (AQShlik siyosatshunos M.Kaplanning g'oyalari). Xalqaro munosabatlarda "kuchlar balansi" g'oyasini asoslanishi. Xalqaro munosabatlarda "erkin bipolyar tizim" g'oyasini asoslanishi. Xalqaro munosabatlarda "veto tizimining" tutgan o'rni. Xalqaro munosabatlarda "qattiq bipolyar tizim" g'oyasini amalga oshirilishi. Ko'p qutbli dunyo nazariyasi va uni amaliyotga joriy qilishdagi muammolar (S.Xoffman g'oyalari). Xalqaro munosabatlar tizimida xalqaro konfliktlar muammosi (kanadalik olim A. Rappoportning siyosiy g'oyalari). Xalqaro mojarolarning asosiy bosqichlari to'g'risidagi g'oyalar. Davlatning xalqaro munosabatlar ishtirokchisi sifatida mohiyati va roli. Davlat xalqaro munosabatlar tizimining asosiy aktori. Davlatning kelib chiqishi, vazifalari va tarixiy shakllari. Millat genezisining omillari. Milliy mafkura va milliy birdamlik. Milliy-davlat suverenitetining ichki va tashqi jihatlar. Milliy davlat suverenitetining natijalari. Xalqaro munosabatlarning stratifikatsiyasi. Superdavlatlar, buyuk davlatlar, o'rta davlatlar, kichik va mikro davlatlar. Ularning xususiyatlari. Xalqaro munosabatlarning nodavlat ishtirokchilari. Hukumatlararo, nohukumat tashkilotlar va transmilliy korporatsiyalar. Hukumatlararo tashkilotlarning

O'ZBEKISTON: ZAMONAVIY ILM-FAN VA TADQIQOT MASALALARI

xususiyatlari va tipologiyasi. Xalqaro nohukumat tashkilotlarining umumiy tavsifi va turlari, xalqaro munosabatlarni shakllantirishda ularning roli. Transmilliy korporatsiyalarning xususiyatlari. Umumbashariy muammolarni yechishda hukumatlararo va nohukumat tashkilotlar hamda transmilliy korporatsiyalarning ishtiroki.

Bugunga kelib, O'zbekistonni mustaqil davla sifatida dunyo mamlakatlarining 182 tasi tan oldi va 142 davlat bilan diplomatik munosabatlar o'matilgan. (raqamlar ko'payish tomonga o'zgarib boradi). Respublikamizda 43 davlatning elchixonalari, akkreditatsiya qilingan, 19 davlat elchilari o'rindoshlik ko'rinishida ish olib bormoqda. Bundan tashqari 88 chet el vakolatxonasi, 24 xalqaro 9 nodavlat tashkilotlari ish olib bormoqda. Bulardan tashqari O'zbekiston Shanxay Hamkorlik tashkilotiga (Iyun, 2001 yil), yevrAzESga (25 yanvar, 2006 yil) O'zbekiston bilan Rossiya o'rtasida strategik sheriklik to'g'risidagi shartnomga (Iyun, 2004 yil). O'zbekiston va Rossiya o'rtasida ittifoqchilik munosabatlari shartnomasiga (15 noyabr, 2005 yil),

Xalqaro maydonda O'zbekiston o'zining keng ahamiyat kasb etgan tashabbuslari bilan chiqmoqda. 1998 yill O'zbekiston prezidenti L.Karimov taklifi bilan Toshkentda *6+2» formulasi bo'yicha (Eron, Pokiston, Turkmaniston, O'zbekiston, Xitoy, Tojikiston shuningdek, Rossiya va AQSh) uchrashuv o'tkazildi, unda Afg'onistonning qarama qarshi turgan kuchlari vakillari ishtirok etdi. Uchrashuvda mamlakatga qurol-yarog' olib kirishni to'xtatish g'oyasi ma'qullandi. O'zbekistonning tashqi siyosatida uning MDX davlatlari bilan siyosiy, iqtisodiy va madaniy hamkorliklart alohida o'rin egallaydi. MDH oldida turgan muammolarni yechish uchun hamdo'stlik mamlakatlari davlat va hukumat boshliqlari tez-tez uchrashib, muhim xujjatlar va tadbirlar ishlab chiqadilar.

Davlatimiz o'zining tashqi siyosatida yuqoridagi tamoyillarga to'la amal qilish kelmoqda. 1992 yil 2 martda O'zbekiston Respublikasi o'z tarixida birinchi bor xalqaro hamjamiyatning teng huquqli sub'ekti sifatida Birlashgan Millatlar Tashkiloti (BMT) a'zoligiga qabul qilindi. 1993 yil fevral oyida Toshkentda BMT vakolatxonasi ta'sisi etilib, ish boshladi. Bugungi kunda BMT ning O'zbekistondagi vakolatxonasi respublikada BMTning taraqqiyot dasturi, sanoat taraqqiyoti dasturi, qochoqlar ishi bo'yicha vakillari Oliy komissari, Jabon sog'liqni saqlash tashkiloti, aholi joylashish jamg'armasi, narkortiklarni nazorat qilish bo'yicha dastur, bolalar jamg'armasi singari ixtisoslashgan muassasalami o'z tarkibiga birlashtiradi.

Bundan tashqari O'zbekiston quyidagi yirik xalqaro tashkilotlariga ham a'zo:

- Osiyo va Tinch okeani uchun iqtisodiy val'timoly komissiya (BMT);

O'ZBEKISTON: ZAMONAVIY ILM-FAN VA TADQIQOT MASALALARI

- Xalqaro tijorat huquqi komissiyasi (BMT);
- Ta'lim, fan va madaniyat bo'yicha tashkilot (YuNeSKO);
- yevropa uchun iqtisodiy komissiyasi (BMT);
- Intellektual xususiylik bo'yicha umumjahon tashkiloti;
- Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti;
- Xalqaro mehnat tashkiloti;
- Fuqaroli aviatsiyasi xalqaro tashkiloti;
- Jahon pochta ittifoqi;
- Xalqaro elektrualoga ittifoqi;
- Xalqaro tijorat markazi;
- Jahon qayta tiklash va sh va rivojlanish banki;
- Xalqaro valyuta fondt
- Osiyo taraqqiyot banki;
- Jahon bojxona tashkiloti;
- Islom taraqqiyot banki;
- Islom konferensiyasi tashkiloti;
- Paxta bo'yleha xalqaro konsultativ qo'mita;

Xulosa

Xalqaro munosabatlar O'zbekistonning iqtisodiy, siyosiy va ijtimoiy taraqqiyotida hal qiluvchi rol o'ynamoqda. Tashqi hamkorlik investitsiyalar, texnologiyalar, tajriba va bilimlar almashinuvini ta'minlab, mamlakat rivojlanishini tezlashtirmoqda. Shu sababli ochiq, muvozanatli va pragmatik tashqi siyosatni davom ettirish O'zbekistonning barqaror kelajagini ta'minlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Мирзиёев Ш.М. Тинчлик, маърифат ва бунёдкорлик йўлида ҳамкорлик. Ислом ҳамкорлик ташкилоти Ташқи ишлар вазирлари кенгаши 43-сессиясининг очилиш маросимидаги нутк // Халқ сўзи, 2016. – 19 окт.
2. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Бош Ассамблеясининг 72-сессиясида нутки // Халқ сўзи. 2017. 20 сент.
3. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Мустақил Давлатлар Ҳамдўстлиги Давлат раҳбарлари кенгашидаги нутки //Халқ сўзи. 2017. – 13 окт.
4. Mirziyoev Sh.M. Milliy tiklanishdan milliy yuksalish sari. T.: O'zbekiston 2020.
5. Каримов И.А. Ўзбекистон ХХІ аср бўсағасида: ҳавфсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараккиёт кафолатлари. // Ўзбекистон буюк келажак сари. Т. 7. Т.: "Ўзбекистон", 1999, Б. 415-683.
6. 2008. 6. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat inglizmas kuch. T.: "Ma'naviyat".

